

Uluslararası Hukukta Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanmaya Yönelik Girişimler*

Tuğba DOĞANALP

Özet

II. Dünya Savaşında sadece ABD'nin tekelinde olan nükleer silahlar giderek birçok ülkeye yayılmıştır. ABD ve SSCB nükleer silahların meydana getireceği tehlikenin farkına varmış ve bunu önlemek için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimler ışığında bu silahların yayılmasını önlemek için birçok antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan en etkili ve en kapsamlısı Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasıdır. Uluslararası hukukta silahsızlanma kavramı giderek daha da önemli bir hal almaktadır. Silahsızlanma görüşmelerinin temel çıkış noktası uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Birleşmiş Milletler çerçevesinde yürütülen görüşmelerdeki temel amaç ta budur. Silahsızlanma istikrar ve daha güvenli bir yaşamı ifade etmektedir. Bu çalışmada, uluslararası hukukta kitle imha silahları ve silahsızlanma üzerine yapılan antlaşmalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitle İmha Silahları, Nükleer Silahlar, Silahsızlanma, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Hukuk

Weapons of Mass Destruction in International Law and Initiatives for disarmament

Abstract

In World War II, only the US monopoly of nuclear weapons has spread to many countries. The United States and the USSR have come to the realization of the danger of nuclear weapons and have attempted to prevent it. In the light of these initiatives, many treaties have been signed to prevent the spread of these weapons. The most effective and most comprehensive of these treaties is the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. The concept of disarmament in international law is becoming increasingly important. The main outcome of the disarmament talks is to ensure international peace and security. This is the main purpose of negotiations under the United Nations. Disarmament refers to stability and a safer life. In this study, international treaties on weapons of mass destruction and disarmament were discussed.

Keywords: Weapons of Mass Destruction, Nükleer Weapons, Disarmament, United Nations, International Law

GİRİŞ

Nükleer silahlar ilk defa II. Dünya Savaşı sırasında ABD tarafından üretilmiştir (Özgür, 2006, s. 22). Dünya nükleer silahlarla ilk kez bu dönemde tanışmıştır (İşbilen, 2009, s. 7). İkinci Dünya savaşında ABD tarafından Japonya'ya karşı kullanılan Atom bombası, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu ölümcül teknolojinin bir savaş aracı olarak kullanılması askeri alanda caydırıcılık konusunda en ekonomik askeri tercih olarak benimsenmişti (Elik, 2013, s. 2). ABD'nin Japonya'ya karşı kullandığı atom bombası güvenlik kavramının uluslararası camiada daha çok gündeme gelmesine yol açmıştır.

Nükleer silahların kullanılması Soğuk Savaş Dönemi'nde kutuplar arasındaki güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve algıların şekillenmesinde belirleyici etken olmuştur. İki blokta da kitle imha silahlarının mevcudiyeti ve iki tarafın da birbirlerine ilişkin olarak ikinci vuruş kapasitesine sahip

* Bu çalışma Tuğba Doğanalp'in "Uluslararası Hukukta Silahsızlanma ve Nükleer Silahlar" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

olmaları, savaşları önlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde tehdit algısı nettir, tehditler sabittir ve tehditlerin gelişim dinamiği tam olarak tahmin edilebilmektedir (Sancak, 2013: 128-129). O dönemde iki kutuplu uluslararası sistemde süper güç konumunda olan ABD ve SSCB'nin elinde binlerce nükleer silah vardı ve bu nükleer silahların kullanılması olasılığı güvenlikle ilgili tedirginliğe sebep olmuştur. Bunun en önemli örneği Küba Füze Krizi'dir. Bu krizin önemi Dünya gerçekten nükleer silahlarla yapılabilecek olan bir III. Dünya Savaşı'nın eşliğinden dönmüştür. Ayrıca bu olay Soğuk Savaş'ın dönüm noktalarından biri olmuştur. İki devletin savaşı göze almamaları caydırıcılık unsurunu öne çıkarmıştır ve daha sonra ise 1962'yi izleyen bu süreçte, süper güçler detente (yumuşama) dönemine girmişlerdir (İşbilen, 2009, s.149).

Nükleer silahlar bir anlamda silah ve savaş kavramlarında devrim yaratmıştır. Çünkü tarihteki hiç bir silahla karşılaştırılmayacak bir güce ve etkiye sahiptir. Nükleer silahların meydana getirdiği asıl değişiklik nükleer silahların savaşı daha şiddetli yapmasından ziyade şiddeti zaman açısından daha yoğun hale getirmiş olmasıdır. Dünyanın 4-5 yıl sürmesine alışık olduğu korkunç savaşlar artık bir kaç günde sona erecek seviyeye gelmiştir (Oğuz, 2014: 5). Nükleer silahların tahrip gücünün büyüklüğü hakkında bütün uzmanlar birleşmektedir. Artık bir ülkeyi yıkmak için binlerce uçağa veya bir ordunun bütün toplarına ihtiyaç kalmamıştır. Bunlar tek bir atom bombası ile yapılabilir hale gelmiştir. Atom bombasının bu tahrip gücü yeni bir durumu da ortaya çıkarmıştır. Bunların en önemlileri arasında nükleer silahlara karşı etkili bir savunma yapma imkanının olmaması gelmektedir. Çünkü karşı tarafın nükleer silahları tahrip edilirken geriye bir tane atom bombası da kalsa bunun tahrip gücü bir ülkeyi veya bir şehri ortadan kaldırmaya yetecektir (Bilge, 1945, s. 46). Tahrip gücü bu kadar yüksek olan silahlar tarih boyunca dünya egemenliğine ya da en azından başatlığına yönelik devletlerin, bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için güçlerini sürekli şekilde artırma ve diğerleri üzerinde caydırıcı hale getirme çabasında buldukları bilinmektedir. Bilinen bir başka şey ise bunu sağlamanın en kısa yolunun devletlerin silahlanmasından geçtiğidir. Ancak günümüz itibarıyla gelinen noktada, silahlanmanın aşırı boyutlarda gerçekleştiğini söyleyebiliriz (Özgür, 2006, s. 13). Birçok ülkenin giderek nükleer silah elde etmek istemesi ve bu yönde çalışmalar yapması insanlığın ne kadar büyük bir tehlike içinde olduğunun açıkça göstergesidir. Yıkım olabilecek böyle bir güce erişmenin verdiği tedirginlik hem bu güce sahip olan güçlü ülkeleri hem de olamayan bazı ülkeleri tedirginlik içerisinde bırakmıştır. Bazı ülkeler nükleer silahlanmanın bir denge, güvenlik unsuru olduğunu düşünerek hareket ederken yani silahlanırken bazı ülkeler ise nükleer silahların dünyanın güvenliği açısından tehdit unsuru olduğunu gözler önüne sererek çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu bağlamda 1954 yılı kasım ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda, ABD'nin önerdiği, "Barış İçin Atom" (Atomsfor Peace) projesi kabul edilmiştir. Barışçıl amaçlar için kullanılması gereken atom gücünün küresel denetimi için de 1957 yılında BM'ye bağlı Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency-IAEA), kurulmuştur (Kılıç, 2007).

1960 ve 1970'li yıllar yoğun bir nükleer silahsızlanma görüşmelerinin yaşandığı dönem olmuştur. Bu düzenlemelerin esas olarak silahların sınırlandırılmasına odaklanmıştır. Çalışmanın yapıldığı döneme denk gelen ve 1972 yılında ABD ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan SALT-I bu konudaki en önemli gelişmelerden birisidir. SALT-I Sözleşmesi birçok kişi tarafından tüm silahların kontrolü sürecinin temel taşı olarak kabul edilmiştir (Oğuz, 2014, s. 141).

Bu araştırma, uluslararası sistemde nükleer silahların neden yaygınlaştığını gözler önüne sermek açısından önem taşırken günümüzde nükleer silahlar konusundaki en büyük boşluğun bizzat uluslararası hukuktan kaynaklandığı bilinmektedir. Çünkü nükleer silahların kullanımıyla ilgili mutlak bir yasaklama getiren uluslararası bir belge mevcut değildir. Yani devletleri nükleer silah üretiminden caydıracak hukuki anlamda mutlak bir mekanizma bulunmamaktadır (Doğan, 2012, s. 102). Uluslararası hukukta silahsızlanma gerçekleştirilmeye çalışılırken şu da unutulmamalıdır ki nükleer silahların prensip olarak düşürülmesine rağmen, daha geliştirilmiş nükleer savaş başlıklarının gelecekte rol oynayacağı tartışılmaz bir gerçek haline gelmiştir (Elik, 2013, s. 9).

Araştırmamızda uluslararası hukuk çerçevesi açısından silahsızlanmaya yönelik atılan adımları incelemekte ve bu incelemeyi yaparken dünyayı etkisi altına alabilecek kapasitedeki güçlü, tehlikeli ve tehdit unsuru olarak üretilen nükleer silahların neden bu kadar yayıldığına değinilmiştir.

I. Kitle imha silahları

Kitle İmha Silahları, konvansiyonel silahların defalarca kullanılması sonucunda ortaya çıkabilen insan zayıyatını sadece bir kez kullanılmaları sonucunda meydana getirilebilen, bununla beraber konvansiyonel silahların oluşturamadığı saldırı sonrası olumsuz etkileri de bulunan silahlar olarak tanımlanabilirler (Özgür, 2006, s. 17).

Kitle İmha Silahları, genellikle kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar ve bunları taşıma kabiliyeti olan füzeleri ifade eder. Bir tek kimyasal silahın yüzlerce hatta binlerce, yüksek patlama gücüne sahip konvansiyonel mühimmattan daha fazla tahrip gücüne sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (Özgür, 2006, s. 18).

Kitle imha silahları ilk olarak 1937'de Centerbury Başpiskoposu tarafından kullanılan ve daha sonra ABD Başkanı Truman'ın (weapons adaptable to mass destruction) 1945'te atfı yaptığı kavram, BM Genel Kurulu'nun 1946'da atom enerjisi konusunda aldığı 1 sayılı kararında da geçmiştir (Denk, 2011: 95).

Tarih boyunca, günümüzdeki kadar sistemli ve teknolojik bir silah olarak olmasa da, nükleer olmayan KİS'in ilkel ve kaba versiyonlarının kullanımına şahit olunmuştur. Asurlular M.Ö VI. Yüzyılda, düşmanlarının su kuyularını zehirlmek amacıyla çavdarmahmuzu olarak bilinen bir bitki hastalığını kullanmışlardır. Çinliler, düşmanlarını zehirlmek için arsenik dumanı kullanmışlardır. Günümüze kadar, KİS olarak tabir edilen ve meşruluğu sorgulanan bu silahları kullanma mantığı sürekli var olmuştur (Fındık, 2012, s. 11). Genel olarak dünyada ve bölgesel olarak da Ortadoğu'da KİS'lerin yayılması problemi günümüzde uluslararası toplumun temel kaygısı haline gelmiştir (Dağcı, 2007, s. 12). Her ne kadar Kitle imha silahlarının kullanılması uluslararası arenada yadırganmış olsa da ve bunun için bir çok önlem alınmaya çalışılsa da bu silahların varlığı günden güne daha belirgin hale gelmiştir.

KİS ile yıkıcı ve yok edici etkisi diğer konvansiyonel silahlara göre çok daha fazla olan silahlar kastedilmektedir. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar kim tarafından kullanılırsa kullanılsın çok fazla zayıyata neden olabilecek silahlardır. Bu silahların etkileri zaman ve mekân ile sınırlandırılmamakta, savaş bittikten sonra dahi etkileri devam edebilmektedir. Sadece kendisine karşı kullanılan tarafı etkilememekte, aynı zamanda kullanan tarafı da etkilemesi söz konusu olabilmektedir. Hedef ayırımının tam olarak yapılabilmesi imkânsız görünmektedir. Kullanılan silahların, bölgedeki savaşan askerlerin yanında sivilleri de etkilemesi çok muhtemeldir. Bu nedenle savaş hukukuna da aykırılık oluşturmaktadırlar (Fındık, 2012, s. 11).

Kimyasal Silahları konvansiyonel silahlarla karşılaştırdığımız zaman kitle imha silahlarının çok daha fazla etkili olduğu ve tahrip gücünün de diğer silahlardan daha üstün olduğunu söylemek mümkündür. Bu tanımlar ışığında kitle imha silahları da kendi aralarında nükleer silahlar, biyolojik silahlar, kimyasal silahlar olarak gruplandırılabilir (Özgür, 2006, s. 20). Nitekim 2004'te alınan ve kitle imha silahlarının devlet-dışı aktörlerin eline geçmesini önlenmesini düzenleyen 1540 sayılı Güvenlik Konseyi kararı da bu kapsamda sadece biyolojik, kimyasal ve nükleer silahları sıralamaktadır (Denk, 2011, s. 97). Dünyadaki devletlerin aynı anda, kitle imha silahlarının üç türüne de sahip olması oldukça zordur. Ancak Soğuk Savaşın bir getirisi olarak, bazı devletler bu imkâna kavuşmuşlardır. Hal böyle olunca uluslararası alanda iki rakip grup kendiliğinden belirmektedir: Kitle imha silahlarına sahip olanlar ve olmayanlar. Sahip olmayanlarda kendi içlerinde ikiye ayrılabilir. Sahip olmaya çalışanlar ve bu tür bir girişimde bulunmayanlar. Devletlerin bu öldürücü gücü yüksek silahlara sahip olma nedeni genelde güvenlik endişelerine dayandırılmaktadır. Ancak bu derece önemi bir güç, güvenlik endişelerini gidermek bir yana, var olanlara yenileri eklemektedir. Kullanıldıklarında etkilerinin ne olabileceğini anlayabilmek açısından, BM'nin yaptığı bir çalışmanın sonuçlarına değinmek önem arz etmektedir. Stratejik bir bombardıman uçağı ile atılan nükleer, kimyasal ve

biyolojik silahların nispi etkileri şöyle değerlendirilmiştir: 'Bir megatonluk bir nükleer bomba 300 kilometrelik bir alan içinde korunmasız halkın yüzde doksanını öldürür. 15 tonluk bir kimyasal silah 60 km. bir alandaki halkın yüzde ellisini öldürebilir.10 tonluk bir biyolojik silah 100.000 km. bir alandaki halkın yüzde yirmi beşini öldürür ve yüzde ellisini hastalandırır' (Özgür, 2006, s. 20).

II. Nükleer Silahlar

Nükleer Silahlar Enerjisini atom çekirdeğinin fisyon ve füzyon gibi nükleer reaksiyonlarından alan, patlama özelliğinin dışında çok kısa bir sürede büyük bir yeryüzü parçasını etkileyebilen ısı, radyasyon ve basınç gibi ölümcül etkileri olan ve etkilerinin bir kısmının onlarca yıl devam ettiği her türlü silaha genel olarak "nükleer silah" adı verilmektedir. Bu silahların kısa vadedeki amacı nükleer santrallerdeki gibi her aşamada kontrol altında olmayan bir zincirleme nükleer reaksiyon sonucu ortaya çıkan tüm enerjinin çok kısa bir zaman diliminde salınmasıyla hedefe çok büyük tahribat vermektir. Fisyon neticesinde enerji açığa çıkaran nükleer bombalar genellikle atom bombası olarak nitelendirilirken füzyon neticesinde enerji açığa çıkaran bombalara hidrojen bombası (termonükleer bomba) ve nötron bombası adı verilmektedir (Özdemir, 2013, s. 49).

Daha kısa bir şekilde açıklanacak olursa nükleer silahlar; atomların parçalanması ve birleşmesi sonucunda meydana gelen çok yüksek miktardaki nükleer enerjiden faydalanılarak üretilmiş silahlara denilmektedir. Nükleer silahlar kullanıldıklarında patlama etkisi, ışık ve ısı etkisinin yanında radyasyon yayarak çok fazla oranda toplu ölümlere yol açmaktadır. Yayılan radyasyonun etkisiyle uzun yıllar kalıcı sakatlıklara ve sağlık problemlerine sebep olan çok tehlikeli bir silahtır (Kaya, 2012, s. 10). Bu tehlikeli silahlar II. Dünya savaşı sonrasında silahsızlanma kavramıyla birlikte kullanılan en önemli kavram olmuştur. Nükleer silahların insanlık için bir tehlike olduğu "Hiroşima ve Nagasaki'ye 6 ve 9 Ağustos 1945'te atılan ve yüz binlerce insanın ölümüne ve milyonlarca insanın sakat kalmasına yol açan atom bombalarıyla ortaya çıkmıştır. Ancak bir kez daha anımsatılması gerekir ki, bugün üretilen ve olası bir savaşta kullanılması öngörülen nükleer bombaların tahrip güçleri yanında Hiroşima ile Nagazaki'ye atılanlar çok küçük ve sembolik boyutlarda kalmaktadırlar (Ay, 2006, s. 8). Her durumda, en azından mevcut uluslararası hukuk düzenlemeleri çerçevesinde genel olarak nükleer silahlar başlığı altında ele alınabilecek bu silahlar, insani ve çevresel etkileri açısından en yıkıcı ve uzun süreli kitle imha silahı olarak bilinmektedir. Nitekim nükleer silahların en önemli özelliği, çok geniş bir bölgede canlı-cansız her şeyi tümenden yok etme kapasitesine sahip olması ve zararlı etkilerini çok uzun bir dilimi içerisinde de gösterebilmesidir (Denk, 2011, s. 98).

III. Silahsızlanma

Silahlanma insanlık tarihi kadar eskidir. Silahlanma çalışmaları bireylerin, toplumların ve devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla başvurdukları esas yöntemlerin başında gelmiş ve günümüze kadar da artarak devam etmiştir. Barış istiyorsan savaşa hazır olmalısın düşüncesi günümüz dahil tarih boyunca tüm devletlerin güvenlik politikasını teşkil ettiği için silahlanma faaliyetlerinden vazgeçilememiştir (Oğuz, 2014, s. 9).

Varlığını sürdürmek, çıkarlarını korumak, ideolojiyi yaymak, silah endüstrisini ayakta tutmak veya askeri teknolojiyi desteklemek silahlara sahip olmanın gerekçelerinden sadece birkaç tanesidir. Taraflar arasında hiç bir düşmanlık olmasa bile bir devlet diğer devletin silahlanmasının kendi için bir güvensizlik olduğunu düşünür. Çünkü devletler birbirlerinin niyetlerine göre değil potansiyellerine göre politikalarını belirlerler. Silahlanmanın tek başına savaşa yol açmadığı ileri sürülse bile silah gücüne sahip olma bir tarafı sorunu şiddet yoluyla çözmeye yöneltebilir. Bu nedenle barışı korumanın yolu silahsızlanmadan geçmektedir.¹

21. yüzyıl, teknolojik ilerleme ve başarı bakımından bir yana, uygarlık seviyesinin üzerine çıkmış olan devletlerin birbirlerine yönelik şiddet içerikli suçlamalar nedeniyle dikkate değer bir yüzyıl olarak görülmektedir. Bazıları bunların karşılıklı silahlanma yarışından süre geldiği bazılarının ise bu durumun tersini iddia edebilmektedir. Realist politikalar gereği ülkelerin bulunduğu coğrafi konumları

¹ mebk12.meb.gov.tr/meb.../24082047uluslararasılikilerdersnotu.pdf (erişim 15.05.2015).

vesilesiyle her devletin mutlaka bir gerekçesi bulunmaktadır. Varlığını korumak, ideolojisini yaymak ve çıkarlarını maksimize etmek isteyen devletler kendi hâkimiyetlerini bu yüzyılda teknoloji ile desteklemiş oldukları askeri güçlerinden alacaktır. Devletlerarasında silahlı savaşta caydırıcılık faktörünü tetiklediği bilinmektedir. Zira niyetlerin kötü olduğu tahmin edilirse; milletler tehdit olarak gördükleri ülkelerin potansiyel verileri üzerinden hareket ettikleri hinterlandı kısıtlama yoluna başvurabilirler. Silahlı savaşta bazıları buna ahlaki olarak da gerek olduğunu veya ekonomik çıkarların da silahlı savaşmayı gerektirdiğini ileri sürse de gerçek politikaların bu ve buna benzer nedenler olduğu söylenememekte. Uluslararası ilişkiler profesörü Hedley Bull'a göre bunlardan güvenlik konusu diğerlerine göre daha önceliklidir. Güvenlik deyince bir devletin varlığını sürdürmesi, siyasal, toplumsal ve kurumsal yapısını ve ekonomik çıkarlarını koruması akla gelmektedir (Usta, 2015).

“Silahlı savaş kavramı, dar ve teknik anlamda, ulusların güvenlik arayışları içerisinde çatışma ve uyuşmazlıktan uzak, barış ve karşılıklı güvenliğin mantıksal bir denge konumuna kavuşturulması amacıyla, akit devletlerin ülke topraklarında konuşlandırılmış mevcut silah sistemlerinde karşılıklı olarak sayısal ve niceliksel azaltım veya bütünüyle ortadan kaldırılması faaliyetlerini içermektedir (Hakkı, 1993, s. 73).

Başka bir deyişle silahlı savaşta, savaş materyallerinin sınırlandırılması, denetlenmesi, azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Silahlı savaşın barışı gerçekleştirmede temel bir araç olarak görüldüğü dikkati çekmektedir. Silahlı savaşta barışı gerçekleştirmede bir araç olarak görenler, devletleri savaşa başvuracak araçlardan yoksun bırakarak, uluslararası barışın kolektif güvenlik gibi başka yöntemlerle sağlanmasını öneriyorlar. Silahlı savaş teorisiyle barış ve güvenliği açıklamaya çalışanlar sadece silahların savaşa yol açtığını söylemiyorlar; aynı zamanda silahlanmanın devlet tarafından askeri güç kullanımını ve şiddet unsurunu her zaman olarak bir politik tercih olarak görülmesine de yol açtığını iddia ediyorlar. Zira öldürme ve tahrip kapasitesi yüksek olan araçları ellerinde bulunduran insanlarda doğal olarak bunu kullanma eğilimi de ortaya çıkmaktadır. Silahlı savaş teorisi büyük çapta silahlanmaların devletlerin dış politikalarını askeri bir anlayışla ele almalarına yol açtığı üzerinde duruluyor (Arı, 2008, s. 584).

Silahlı savaşta, istikrarlı bir ortam yaratabilecek bir araçtır. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya dönük çabaların içinde mutlaka silahlı savaşta da olmalıdır. Ancak silahlı savaşta, tek başına barışı sağlayamayacaktır. O, sadece dünya toplumunun organize bir şekilde barışı sağlama girişiminin bir parçasıdır (İsmakhanbetova, 2013, s. 18).

Zira devletlerarasındaki gerilimler silahlanmayı, silahlanma ise karşı silahlanmayı doğurmakta, karşılıklı silahlanmada gerilim daha da tırmanmasına yol açmaktadır. Bu şekilde kendi kendini besleyen silahlanmanın ise savaş ve çatışmaya dönüşme oranı yüksektir. Güç kullanımı taraflardan birinin olası bir savaşta üstünlüğü ele geçireceğini düşünmesinden ya da rakibin kendisini ortadan kaldıracağı korkusundan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle silahlı savaşta teorisi üzerinde durulan silah stoklarının belli bir seviyeye üstüne çıktığında bunun kullanım olasılığının daha yüksek olduğunu vurguluyorlar. Çünkü belli bir seviyenin üstündeki silahlanma insan kontrolünü zorlaştırmaktadır. Büyük ölçülerdeki silahlanmanın söz konusu olduğu durumlara kamuoyunun hatta karar vericilerin bunun kullanımını konusundaki etkileri sınırlı düzeyde kalmaktadır. Çünkü aşırı silahlanma, savaşın dışında başka bir kullanım alanı olmadığı için sonuçta bunun kullanımını bir savaşı getirecektir ve bu yönüyle de silahlanma, devletleri savaşa teşvik edici bir unsur olarak görülmektedir. Dolayısıyla silahlı savaşta teorisiyle göre, devlet adamları ister rasyonel isterse de irrasyonel davrandıkları kabul edilsin, geçmişten günümüze savaş silahlanmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Buradan yola çıkarak silahlı savaşta ile barış arasında ilişki kuranlar devletlerin ellerindeki silahların imha edilmesi ya da rekabetçi politikalara yol açmayacak ölçüde düşük bir düzeye indirilmesi halinde dünyanın daha güvenli ve barışçıl bir dünya olacağını ileri sürmektedirler Silahlı savaşta ile savaş arasında ilişki kurulmasını eleştirenler ise silahlanmanın savaşın temel unsurları olan korku ve düşmanlığa yol açan bir unsur olmadığını, tam tersine silahlanma yarışta savaş korkusunun bir sonucu olduğunu ve bu nedenle barışı bunlardan ayrı, politik bir sorun olarak ele almak gerektiğini ve bu bağlamda

silahsızlanmanın barışa yol açacak temel bir olgu olarak görmek yerine barış sürecinin sonucunda arzu edilen bir amaç olarak görmenin daha yerinde olacağını savunmaktadırlar (Arı, 2008, s. 585).

Diğer yandan, devletlerin askeri güç potansiyellerinin karşılıklı olarak sınırlandırılması ve azaltılması çabası olarak görülen silahsızlanmanın, uluslararası güvenliğin ve dünya barışının sağlanmasına yönelik bir faaliyet olduğu yönünde bir görüş de mevcuttur (Alper, 2011, s. 5).

Silahsızlanma, mevcut silahların azaltılması ya da tahrip edilmesi olarak anlaşıldığından eğer elde bulunan silahlar minimum düzeye düşürülebilirse dünyanın daha güvenli bir dünya olacağı konusunda genel bir kanı hakim. Bu nedenle minimum silahlanma ya da maksimum silahsızlanma, uluslararası silahsızlanma görüşmelerinin temel çıkış noktasıdır. Bu çerçevede Milletler Cemiyeti bünyesinde 1921'den 1934'e kadar aralıklarla yürütülen silahsızlanma görüşmeleri ve BM çerçevesinde 1946'dan itibaren yürütülen görüşmelerde temel amaç uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için silahlanma seviyelerinde genel bir indirime gitmek olmuştur. Ayrıca silahsızlanma görüşmelerinde genellikle sayıdan ziyade nitelik üzerinde durulmaktadır.

Tekrar silahsızlanma ile güvenlik arasındaki ilişkiye dönmek gerekirse devletler için hangi seviyede bir silahlanmanın güvenlikleri için gerekli olduğuna karar vermek oldukça güçtür. Ayrıca devletler iç güvenlikleri silahlanmayı gerektirdiği için ve uluslararası alandaki güvenliklerini sağlayacak bir merkezi otorite olmadığı için silahlanmaya karşı her zaman temkinli yaklaşacaklardır. Silahların ortadan kaldırıldığı zaman güvenliğin sağlanacağı üzerinde duranlar devletlerin silaha sahip olmaması halinde savaşın olmayacağı varsayımından yola çıkıyorlar. Çünkü silahları ortadan kaldırdığınızda savaşı da imkansız hale getirmiş oluyorsunuz bu görüşe göre. Bu çerçevede silahsızlanmanın uluslararası güvenliği sağlaması için tam silahsızlanma üzerinde durulmaktadır. Buna göre bütün silahlar tahrip edilecek. Böyle bir dünyada devletler istese de savaşmayacaklar. Çünkü savaşın fiziksel koşulları ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu politika 1920'li yıllardan itibaren Sovyetler Birliği'nin temel silahsızlanma politikası olmuştur. Litvinov'a göre tüm silahlı kuvvetler dağıtılacak, tüm silahlar tahrip edilecek, askeri harcamalara son verilecek, tüm askeri birimler kaldırılacak ve askeri propaganda yapılmayacaktı. Sovyetler Birliği bu politikayı savunmakla beraber kendisi hep bunun tersini yaparak silahlanma yarışına hız verirken silahsızlanma görüşmelerinde ise en mütevazı indirim yanlısı kendisi olmuştur. Kaldı ki böyle bir şey gerçekleştirilse bile hangi silahlar ortadan kaldırılacak, hangi devletlerden başlayacak, ayrıca bu ne kadar sürecek ve nasıl garanti edilecek soruları cevaplandırılması gereken sorular haline gelmektedir. Kaldı ki hiç bir silahsızlanma sistemi savaşa başvurmak isteyen devletin fiziksel kapasitesini tamamen ortadan kaldırmayacaktır. Bu gerçekleştirilse bile devletlerin gerektiğinde güvenliğini kim sağlayacak? Tüm yetkiler bir merkezi otoriteye bırakılsa bile merkezi otoritenin bütün devletler için güvenlik sağlayıp sağlamayacağı kuşkuludur. Ayrıca bu merkezi otoritenin de bir süre sonra devletler üzerinde otoriter ve baskı aracı haline dönüşmemesinin garantisi bulunmamaktadır (Arı, 2008, s. 586-587).

Bununla beraber silahsızlanma teorisi, bütün bu argümanlara rağmen silahsızlanmanın barış ve güvenliği sağlayıcı bir unsur olduğu, çünkü bir ülkedeki siyasi karar vericilerin rasyonel davranması ya da kamuoyu tepkisi dolayısıyla bu gücü kullanmaktan kaçınması söz konusu olsa bile askeri liderlerin her zaman siyasi liderleri etkileyebildikleri ve bunları savaşa yönelttikleri üzerinde duruluyor. Aşırı bir silah stokuna sahip olma devletleri bunu kullanmaya yönelttiği gibi da düşük silah kapasitesine sahip olma devletleri sorunlarını daha barışçıl yöntemlerle çözmeye teşvik etmektedir. Silahsızlanmanın ülkelerin ekonomik gelişmelerini ve refah seviyelerini arttıracığı için de barışı sağlayacağı üzerinde duruluyordu. Bu argümana göre, silahlanmaya ayrılan kaynakların barış ortamında ekonomik kalkınma amacıyla kullanılması ülkenin refah düzeyini arttıracığından barışı sağlayıcı bir unsur olacaktır. Çünkü silahlanma savaşa yol açtığından hem ülke içi kaynakları tüketerek ekonomik gelişmeyi ve toplumsal refahı engellemekte hem de dünya ekonomisinin istikrarını bozmaktadır. Savaşın bozduğu istikrarsız yapıda uluslararası ticaretin ve yatırımların gelişmesi oldukça zordur. Devletler bir silahsızlanmanın mevcut statüko da yapacağı etkiye de bakarlar. Bir silahsızlanma anlaşmasıyla bazı devletler durumunu güçlendirirken diğerlerinin dezavantajlı durumunun sürmesi sağlanmaktaysa böyle bir silahsızlanmanın barış ve düzeni sağlama olasılığı oldukça düşüktür. Örneğin

NPT antlaşması imzalanırken bazı ülkeler üstün durumlarını ve konsolide imkanını sürdürürken kendileri dışındaki devletlerin bu tür silahlara sahip olmaması öngörülmektedir.

Bu nedenle bir silahsızlanmanın mutlaka güç dengesini dikkate alması gerekir. Sınırsız bir şekilde silahlanmanın sorunların barışçıl yollarla çözülmesini zorlaştırdığı için bir tehdit oluşturmasına ve taraflarda korku ve düşmanlığı arttırmasına karşılık, silahsızlanmanın da tek başına barış sağlayıp sağlamayacağı kuşkuludur. Ancak uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya dönük çabaların içinde mutlaka silahsızlanmada olmalıdır. Silahsızlanmanın tek başına barışı sağlaması zor olduğu için silahsızlanmayı bir anlamda uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya dönük çok sayıda girişimin bir parçası olarak düşünmek gerekir. Bu nedenle silahsızlanma statükoyu koruma, barışçıl değişimi gerçekleştirme ve ulusal güvenliği sağlamaya dönük girişimleri tamamlayıcı bir unsur olarak görülebilir. Silahsızlanma dünya toplumunun organize bir şekilde barışı sağlama girişiminin bir parçasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan 2000 yılının başına kadar global askeri harcamaların toplamının 30-35 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktarla insanların temel sorunlarına çözüm bulunabilir, bu parayla dünyadaki okul, hastane, ilaç ve konut sorunu kökten çözülebilirdi. (Arı, 2008, s. 590). ABD, Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Dairesinin verilerine göre, dünyadaki toplam askeri harcamalar 1987'de 1 trilyon dolara ulaşarak rekor bir seviyeye ulaşmışken bu rakam 1993'te 868 milyar dolara gerilemiştir.

1987'den 1993'e kadar askeri harcamalardan yapılan tasarruf ise 1 trilyon doları bulmuştu. Aynı şey askeri personelde yapılan azalmada da görülmüş 1998'de 28.7 milyon askeri personelin sayısı 1992'de 24.8 milyona gerilemiştir. Bu indirimlerin büyük çoğunluğunun askeri harcamalarda en büyük paya sahip olan gelişmiş ülkelerin indirimlerinden kaynaklandığı görülmektedir (Arı, 2008, s. 590).

II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş Dönemi boyunca devletler silahlanma yarışından bir an olsun geride durmamışlardır. Bu süreçte üretilen konvansiyonel silahların yanı sıra kitle imha silahı türleri ve miktarlarında da kontrolsüz bir artış meydana gelmiştir. Bunun sonucunda ise, dünya her geçen gün daha da güvensiz bir yer haline gelmiştir. 20. yüzyıl içerisinde konvansiyonel silahların yanı sıra kitle imha silahlarının (nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların) kullanımı sonucunda milyonlarca insan yaşamını yitirmiştir. Yaşanan vahşetin boyutları her geçen gün arttıkça, dünya kamuoyu da meselenin artık tek başına bir veya birkaç devlet tarafından çözülemeyeceğinin farkına varmıştır. Bu aşamadan sonra devletler, kamuoylarının ve sivil toplum örgütlerinin de baskısıyla, kendi elleriyle oluşturdukları tehdit ve güvensizlik ortamından kurtulmak amacıyla bu kez silahlanmayı kontrol altına alma amaçlı girişimlerde bulunmuşlardır. Bu sayede silahlanma (armament) yerine silahsızlanma (disarmament) veya daha gerçekçi bir ifadeyle silahların sınırlandırılması ve azaltılması (limitation and reduction of arms) kavramları uluslararası toplumun gündemine gelmiştir." Silahsızlanma konusunun uluslararası toplumun gündeminde yer almasıyla birlikte, dünyada sürdürülebilir bir barış ve güvenlik ortamının sağlanması adına bir dizi uluslararası girişim başlatılmıştır. Silahsızlanma başlığı altında yoğunlaşan bu girişimlerin başarıya ulaşabilmesi için, öncelikle bu süreç içerisinde yer alan her ülke ve topluma gerekli hukuki ve fiili güvencelerin verilmesi gerekmektedir. Ancak bu güvencelerin uluslararası toplum üyelerine eşit bir şekilde sağlanması durumunda silahlanma gibi çözümü imkânsız gibi görünen pek çok uluslararası meselenin çözümü mümkün hale gelecektir. Özetle uluslararası hukuk, kuvvete dayalı bir dengeyi korumakla yetindiği sürece getireceği düzen dünya barışını sağlamakta zorlanacaktır (Karataş, 2-3).

Aslında hukukla savaşı bir araya getirmek kolay değildir ancak savaş hukukunu da kapsayan bir uluslararası hukukun varlığı yadsınamaz. Bu durum ise bir bakımdan insanlığın içine düştüğü çaresizlikten kaynaklanmıştır. İnsanoğlu, savaşı ve savaş tehdidini ortadan kaldıramayınca hiç olmazsa savaşın kurallarını daha insancıl hale getirebilmek için bir dizi çaba içerisine girmiştir. Özellikle nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların keşfi ve savaşlarda sıklıkla kullanılmasının ardından korkunç boyutlara ulaşan insan kaybındaki artışa paralel olarak bu çabalar 20. yüzyılın sonlarında "insancıl hukuk" adı altında yoğunlaşmıştır. İnsancıl hukuk, insanlık tarihine yön veren savaş durumlarında "askeri gereklilik" ile bağdaşmayan aşırı şiddet kullanımının engellenmesini amaçlar. Bu yönüyle

insancıl hukuk “savaş hukuku” ve “silahlı çatışma hukuku” ile birlikte uluslararası hukukun en çok kodifiye edilmiş alanlarından birini oluşturur.

1. Silahsızlanma Teriminin Kavramsal Çerçevesi

“Dünya barışı ve emniyetinin kurulması ve korunmasında ilk planda ele alınması gereken konuların başında silahsızlanma sorunu gelir. “Müşterek emniyet” problemi ile sıkı ve yakın alakası bulunan “silahsızlanma”, veya daha mütevazı ifadesi ile “silahların tehdidi” meselesi harp tekniğinin gelişmesinden ve bilhassa toptan imha edici silahların keşfinden sonra devletler için hayatı bir ehemmiyet kazanmıştır. Dünyanın ve netice itibarıyla bütün insanlığın kaderi büyük bir nispette bu meselenin haline bağlı bulunmaktadır. Devletlerin silahları dış politikalarının doğrudan veya dolaylı bir aracı olarak kullanmalarının yanında zaman zaman silahsızlanmayı da benzer bir biçimde kullandıkları görülmektedir.

“Silahsızlanma” deyimini, dar ve teknik anlamda; ulusların güvenlik arayışları içerisinde çatışma ve uyuşmazlıktan uzak, barış ve karşılıklı güvenliğin mantıksal bir denge konumuna kavuşturulması amacıyla akit devletlerin ülke topraklarında konuşlandırılmış mevcut silah sistemlerinde karşılıklı olarak sayısal ve niceliksel azatlımı veya bütünüyle ortadan kaldırılması faaliyetlerini içermektedir. Aynı biçimde silahsızlanma ya sadece belli bir bölgedeki devletler için söz konusu olur, ya da tüm devletleri kapsamına alır. Bütün silahları içine alan, geniş kapsamlı silahsızlanmayı “genel ve tam silahsızlanma”; yalnız bir veya birkaç tür silahı kapsayan silahsızlanmayı ise “kısmi silahsızlanma” olarak belirtmiştir (Reshetnikova, 2008, s. 3-4).

Kavram olarak silahsızlanma, ulusal hükümetlerin elinde bulunan silahların sayısal olarak herhangi bir şekilde indirimini veya sınırlandırılmasını ifade etmektedir. Silahların kontrolü kavramı, indirim veya sınırlama ötesinde daha geniş kapsamlı amaçları da öngörmektedir. Buna göre, ulusal askeri kuruluşların sahip oldukları silahların nitelik ve tasarımları, üretim sayıları, konuşlandırılmaları, denetimleri ve transferleriyle, bunların siyasi-stratejik amaçlarla planlanan, tehdit olarak öne sürülen veya fiilen kullanımlarını bir şekilde sınırlamak veya düzenlemek amacıyla öngörülen önlemler bu çerçevede mütalaa edilebilir. Çağdaş içeriğiyle silahsızlanma ve silahların kontrolü yalnızca askeri değil, siyasi ilişkilerde de şekil veren öncelikli bir konuma yükselmiştir. Gerçekten de, silahların kontrolü ve silahsızlanma tek başına bir amaç değil, kapsamlı, çok boyutlu ve ayrıntılı yaklaşımlar doğrultusunda ortaya konulan düzenlemeler yoluyla, daha istikrarlı bir güvenlik ortamı yaratabilmek için bir araçtır.

Bu araçla askeri açıdan güvenliğin artırılması, ancak ve her şeyden önce amaç birliği ile bunu sağlayacak siyasal işbirliğinin varlığına bağlıdır. Buna karşılık, süreç sonuçta kendisini yaratan işbirliği ortamını pekiştirme ve daha da geliştirme yolunda da hizmet görür.

“Silahların kontrolü ve silahsızlanma çalışmalarının başarıya ulaşması için bir siyasi asgari müşterekten hareket etmek gereklidir. Yani her şeyden önce niyet var olmalı ve bu niyet somut bir şekilde ortaya konulmalıdır. Soyut şekilde ifade edilmiş barışçıl amaçların ve silahlardan arındırılmış bir dünya yaratılması ütopyalarının sözcülüğünü yapmak kolaydır. Zor olan bu doğrultuda somut adım atılabilmesidir. Zora katlanmak için ise, her şeyden önce, gerekli iradeye sahip olmak sonra da elde edilecek kazançların bu zorluklara değeceğine inanmak gerekir”. Konvansiyonel silahların kontrolü ve silahsızlanma çabalarında ilk başlarda kaydedilen başarıların son derece sınırlı olmasının nedenlerini niyet eksikliğine ve sonuca ulaşmasında ortak çıkarın görülmemesine bağlamak yanlış olmayacaktır.

Buna karşılık, silahsızlanma “genel olarak özel kategorideki silahların azaltılması veya yok edilmesi işlemidir. Amaç olarak ise, uluslararası arenadaki çatışmanın tek başvuru seçeneğini teşkil eden silah ve savaşın tümüyle ortadan kaldırılmalarını içerir (Reshetnikova, 2008, s. 5-6).

2. Silahsızlanmaya Yönelik Girişimler

a) I. ve II. Lahey Barış Konferansı

Dünya barışını sağlama ve koruma noktasında büyük öneme sahip olan silahsızlanma uluslararası hukukta ilk kez ciddi bir biçimde 1899 ve 1907 tarihlerinde gerçekleşen Lahey Barış Konferanslarında gündeme gelmiştir (Karataş, 3). Silahsızlanma çalışmaları 1899 yılındaki Birinci Lahey Barış Konferansında genel bir uluslararası görüşmeye konu olmuştur. Fakat bu görüşmelerde, bir sonuç alınamamıştır. 1907 yılındaki İkinci Lahey Barış Konferansında da silahsızlanma sorunu görüşülmüş ve Birinci Lahey Konferansında kabul edilen metinlere benzeyen belgeler kabul edilmiştir (Karabulut, 2007, s. 83). Silahsızlanma konusunda yakın tarihimizde yapılan uluslararası ilk çalışmalar 1899 ve 1907 yıllarında toplanan I. Ve II. Lahey Konferansları'dır. Bu görüşmelerin birincisine 31, ikincisine ise 35 devlet katılmıştır. Osmanlı Devleti görüşmelerin her ikisine de katılmıştır. Birinci konferansta boğucu, zehirleyici ve benzer gazların kullanımı yasaklanmış ikinci konferansta ise zehir ve zehirli gazların kullanımı yasaklanmıştır. Lahey Konferansları'nda yapılan girişimler etkisiz kalmış ve insanlık tarihi kimyasal silahların yoğun olarak kullanıldığı I. Dünya Savaşı'na şahit olmuştur (Kılıçkaya, 2010, s. 1). Bu savaştan sonra silahsızlanma konusu birçok uluslararası toplantı ve antlaşmalarda gündeme gelmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dünyayı böyle bir savaştan korumak için oluşturulan Milletler Cemiyeti bünyesinde, bu konuyla ilgili değişik konferanslar gerçekleştirilmiş ve değişik antlaşmalar imzalanmıştır.

Tüm bunlara rağmen Lahey Barış Konferanslarının belki de en önemli işlevi ileride silahsızlanma ve özellikle kitle imha silahlarının önüne geçmek adına atılacak kapsamlı ve etkin adımların bir başlangıcı olmasıdır.

Nitekim Lahey Barış Konferanslarıyla başlayan bu süreç daha sonra 1925 tarihinde imzalanan Cenevre Protokolü, 1972 tarihinde imzalanan Biyolojik Silahlar Sözleşmesi ve 1993 tarihinde imzalanan Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ile devam etmiştir. (Karataş, 3-4).

b) 17 Haziran 1925 Cenevre Protokolü

MC'nin kuruluşundan itibaren yürüttüğü uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için ulusal silahlarda indirime gidilmesini amaçlayan çalışmalarının silahların indirimi meselesinde etkin bir sonuç vermesi 1924 yılına kadar mümkün olmamıştır. 1924'teki beşinci dönem toplantılarında, Konsey'den silahsızlanma meselesini ele almak üzere bir konferansın toplanması için gerekli çalışmaların yapılması talebinde bulunulmuş ve 1925'te 'Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu'nun oluşturulması kabul edilmiştir (Alper, 2010, s. 36).

Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol (daha genel bilinen adıyla Cenevre Protokolü), biyolojik ve kimyasal silahların kullanımını yasaklayan antlaşmadır. Protokol 17 Haziran 1925'te Cenevre'de imzalandı ve 8 Şubat 1928'de yürürlüğe girdi.¹ Almanya diğer taraftan galip müttefik devletler bir araya gelerek uzlaşmak, hatta bir nevi birlik oluşturmak istiyorlardı. Önceki girişimlerden farklı olarak amaç Versailles Antlaşması'nın her hangi maddesinin uygulamasını temin etmek değil, Almanya'nın Milletler Cemiyeti'ne girmesini sağlamak, Almanya ile müttefik devletlerin arasını bularak iyi ilişkiler tesis etmek ve bütün Batı Avrupa'yı ortak bir amaç etrafında toplamaya çalışmaktı (Cevizliler ve diğ., 2015). Bakteriyolojik (Biyolojik) veya zehirleyici (Toksin) silâhların yasaklanmasına ilişkin bir anlaşmanın kimyasal silâhların geliştirilmesi, yapımı ve stoklanmasını da yasaklayacak etkili tedbirler üzerinde bir anlaşmanın gerçekleşmesi yolunda mümkün olan ilk adımı teşkil etmiştir.² Cenevre Protokolü'ne 5 yıl içerisinde 28 devlet taraf olmuştur. Bugün ise Protokole taraf devlet sayısı 135 olup, Protokolün öngördüğü yasaklar, hem uluslararası hem de ulusal nitelikli silahlı çatışmalarda uyulması gereken silahlı çatışmalara ilişkin oluşan evrensel örf ve adet hukuku kurallarının temelini oluşturmuştur. Örneğin Cenevre Protokolü'nde yer alan yasaklardan biri olan "savaşta boğucu ve

¹ Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Cenevre_Protokol%C3%BC

² Bkz. http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlaşmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH14.html

zehirleyici madde kullanımı yasağı” 1998 yılında imzalanan Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne ilişkin Roma Statüsünün 8. maddesinde, “uluslararası silahlı çatışmalarda boğucu, zehirleyici veya diğer gazlar ile benzer sıvılar, malzemeler veya aletlerin kullanılmasının savaş suçunu oluşturacağı ve bu yasağa aykırı davranışların ise uluslararası sorumluluğu gerektireceği şeklinde düzenlenmiştir (Karataş, s. 230-231).

c) Locarno Antlaşmaları ve Briand–Kellogg Paktı

MC’nin silahsızlanma çalışmaları devam ederken, Avrupa devletlerini meşgul eden diğer bir konu Versailles Antlaşması’yla oluşturulan savaş sonrası statükonun korunması olmuştur. Özellikle Fransa’nın, Almanya’nın sınır bölgeleriyle ilgili yükümlülükleri hakkında talep ettiği güvenceler, antlaşma metinlerinin temelini oluşturmuştur (Alper, 2010, s. 33). Alman Hükümeti Şubat 1925’te Fransa’ya bir nota göndererek karşılıklı güvenlik paktı kurulmasını teklif etti. Bunun üzerine 5 Ekim 1925’te Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında İsviçre’de Locarno’da bir konferans toplandı. Konferansta hazırlanan antlaşma esasları 1 Aralık 1925’te, Londra’da imzalandı.¹ Konferansa katılan devletleri savaştan korumak ve bu devletler arasında çıkacak her türlü anlaşmazlığı barış yoluyla çözümlenmek amacıyla yapılan bu antlaşmalara göre:

1. Almanya, batı sınırlarının, yani Fransa ve Belçika sınırlarının kesin ve sürekli olduğunu kabul etmiştir. Bu konuda bir anlaşmazlık çıkarsa kuvvete başvurulmayacak, sorun Milletler Cemiyeti’ne götürülecektir. İngiltere ve İtalya da bu statünün kefil olacaktıdır.
2. Bütün anlaşmazlıklar barış yoluyla çözümlenecektir.
3. Bu Antlaşma; Almanya, Milletler Cemiyeti’ne üye olur olmaz yürürlüğe girecektir (Karabulut, 2007, s. 30).

Uzun vadede Versailles sisteminin başka antlaşmalar ile teyit edilmedikçe bağlayıcı olmadığını açıkça ortaya koyarak Versailles düzeninin iflasını ilan etti. Sonuçta, belirli bir süre Avrupa’daki barış yanlılarını umutlandıran bu antlaşmaların yarattığı yumuşama havası, 1936 yılında Hitler’in Ren bölgesine asker sokmasıyla sona erdi (Oran, 2002, s. 403).

Diğer yandan aynı dönemde, Fransa ve ABD Dışişleri Bakanları Aristide Briand ile Frank B. Kellogg arasında, 1928 yılında sona erecek olan 1908 tarihli Fransa–ABD Hakemlik Antlaşması’nın yenilenmesi amacıyla başlayan görüşmeler Briand–Kellogg Paktı’nın temelini atmıştır. Fransız Dışişleri Bakanı Briand’ın iki devlet arasındaki ilişkilerde savaşın kanun dışı ilan edilmesi talebine karşılık; ABD’nin, böyle bir taahhüdün çok taraflı bir antlaşma ile kabul edilmesi yönündeki ısrarı sonuç vermiştir. Locarno Antlaşmalarının imzacılarına gönderilen antlaşma tasarısı ilgili devletler tarafından kabul edilmiş (Alper, 2010, s. 34). Nihayet 27 Ağustos 1928’de büyük devletler ile Belçika, Polonya ve Çekoslovakya Paris’te toplanarak Kellogg Paktı adı verilen antlaşmayı imzalamaya karar verdiler. Daha sonra Sovyet Rusya ve belli başlı tüm devletler de bu pakta katıldılar. Paktin esası, hukuki olmaktan çok ahlaki idi ve "savaşın lanetlenmesi" diye özetlenebilir. Rusya’nın isteği üzerine, “barışın korunmasıyla samimiyetle ilgilenen” Türkiye de, 1928 Eylül ayında davet edildi ve 1929 Ocak ayında Briand-Kellogg Paktı’na katıldı (Bıyıklı, 2012, s. 154). Çok kısa bir antlaşmadan ibaret olan bu pakt, devletler arasında çıkan uyuşmazlıklarda savaşa başvurmayı açıkça yasaklamıştır. Yani pakta, kuvvet kullanma açıkça yasaklanmıştır. Briand-Kellogg Paktı hala yürürlüktedir ve BM Antlaşması’nın yanında kuvvet kullanma yasağını içeren ikinci ana belge olma niteliğine sahiptir (Altınar, 2009, s.4). Antlaşmanın giriş kısmında, devletler, barışçı ilişkilerini sürdürmek için savaştan vazgeçilmesine inandıklarını belirtmişlerdir. Birinci maddesiyle, uyuşmazlıkların çözümü için savaşa başvurma yolu kınanmış, sonra da savaşın ulusal siyaset için bir araç olarak kullanılmaması yükümlülüğü getirilmiştir. Fakat bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak bir yaptırımdan bahsedilmemiştir (Karabulut, 2007, s. 34) 2. maddesinde ise uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü konusunda devletlere yükümlülükler getirilmiştir. Pakta savaş, ancak meşru müdafaa durumunda, uluslararası bir zorlama tedbiri olarak düzenlenmiştir. Böylece savaş, bu Pakta taraf olmayan devletlerin arasında veya bu

¹ Bkz. http://www.turkebilgi.com/locarno_antla%C5%9Fmas%C4%B1

devletlere karşı ve son olarak da Paktın esaslarına aykırı davranan devletlere karşı yasaklanmamış olmaktadır (Altınar, 2009, s. 5). Sonuç olarak Savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak kullanmayı yasaklayan bu çok taraflı antlaşma, iki savaş arası dönemde savaşı yasaklayan tek belgedir (Oran, 308).

d) Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Konferansı

22 Nisan 1930 tarihinde, "Londra Deniz Antlaşması" 3 büyük donanma devleti Amerika, İngiltere ve Japonya arasında imzalandı (Levent, 2009: 40) Antlaşmaya göre Birleşik Amerika'nın beheri on bin tonluk on sekiz kruvazörü ve 134.000 tonluk da hafif hacimde kruvazörleri bulunacaktı (Toplam 323.000 ton). İngiltere'nin, beheri on bin tonluk on üç ve beheri 8.400 tonluk iki kruvazörü ve 192.000 ton da daha hafif savaş gemileri (Toplam 339.000 ton), Japonya'nın dördü 7.100 ton olmak üzere on iki kruvazörü, 100.450 ton da küçük savaş gemileri (Toplam 208.850) olacaktı. Amerika ve İngiltere'ye ayrılan destroyer tonajı 150.000, Japonya'nın 105.000 tondu. Her üç devletin de 52.700 ton denizaltı gemisi olacaktı. Antlaşma 1936 yılına kadar yeni zırhlı yapılmasını yasak etmiştir. Uçak gemilerinin oranı, Washington'da varılan antlaşmaya uygun olarak kalmıştır. Buna göre, Birleşik Amerika ile İngiltere de 135.000 ton, Japonya'ya ise 81.000 ton uçak gemisi olacağı kararlaştırılmıştır (Karabulut, 2007: 46). (Washington Antlaşması'nda olduğu gibi, Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması ve Azaltılması Antlaşması'nın getirdiği yükümlülükler de, silahlanmanın belirli bir düzen içerisinde yapılması sonucunu doğurmuştur (Alper; 2010, s. 36).

e) Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Silahsızlanma

II. Dünya Savaşının sona erdiği 1946 yılında başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılına kadar devam eden Soğuk Savaş Dönemi boyunca başta ABD ve Sovyet Rusya olmak üzere kitle imha silahlarına sahip birçok devlet, kimyasal silah üretmeye ve stoklamaya devam etmiştir. Nitekim daha sonra yapılan resmi açıklamalara göre Soğuk Savaş Dönemi sonrasında bu ülkelerin elinde bulunan kimyasal silah stoku miktarının 29.000 metrik ton ile 40.000 metrik ton aralığında olduğu belirtilmiştir (Karataş, 37). Soğuk Savaşın başında nükleer silahlar konusunda bir adım geride bulunan SSCB'nin, güvenlik endişeleri ve rakibinin gücünü dengeleme kaygıları yüzünden nükleer silah elde etme konusunda çalışmalara başlaması, iki kutuplu sistemin yapısal özellikleri içinde doğal olarak karşılanmalıdır. Ancak SSCB'nin nükleer silahlardan tüm dünyayı kurtarmakla ilgili bir teklifinin olduğunu da burada eklemek gerekecektir. Şöyle ki; II. Dünya Savaşının hemen sonrasında yapılan önemli bir görüşmeler dizisi mevcuttur. Görüşmelerin konusu nükleer silahların yarattığı dehşetin gelecekte ortaya çıkmasını engellemek olmuştur (Reshetnikova, 2008, s. 16).

Soğuk savaşın sona ermesi ve 1992 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Doğu-Batı cepheleşmesi şeklinde kendisini gösteren eski dünya düzeni kalkmış, yerine yeni bir Dünya düzenine doğru yönelim başlamıştır (Doğan, 2012, s. 32). 1990'a gelindiğinde dünyadaki toplam nükleer silahların yüzde 97'sine sahip olan ABD ve SSCB'nin ellerindeki toplam nükleer patlayıcıların miktarı 18,000 megatona ulaşmıştı. Oysa II. Dünya Savaşı'nda kullanılan tüm silahlar, Kore ve Vietnam savaşlarındaki silahlarda katıldığında ancak 11 megatonu bulaktaydı ve bu kadarı bile 44 milyon insanın yaşamına mal olmuştu (Arı, 2008, s. 603).

Küba Füzeler Krizi'nden süper güçlerin karşılıklı mahvolma teorisini açıkça kabul etmesinden sonra süper güçler bir 'yumuşama' dönemine girmişlerdir ki süper güç de eğer savunma sistemleri sınırlanırsa daha yeni teknoloji ürünü saldırı amaçlı silah sistemleri sınırlanırsa daha yeni teknoloji ürünü saldırı amaçlı silah üretmeye gerek duyulmaz ve karşılıklı caydırıcılık işlemeye devam eder' mantığıyla hareket etmişlerdir (İşbilen, 2009, s. 52).

SONUÇ

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı yaşandığı günümüzde kitle imha silahlarının tüm dünyayı tehdit etmeye devam ettiği bir gerçekliktir. II. Dünya Savaşı ve sonrasına damgasını vuran nükleer silahlar, tarih boyunca belki de uluslararası politikayı en çok etkileyen silahlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Ellerinde bulunduran ülkelere stratejik bir güç sağlayan ve Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin uluslararası arenada söz sahibi olmasına imkân veren nükleer silahların doğuşu II. Dünya Savaşına dayanmaktadır. ABD tarafından Japonya'ya karşı kullanılan atom bombasından bu yana birçok kez fena halde nükleer savaşın eşiğine gelinmiştir. 1962'de olduğu gibi, ciddi bir nükleer savaş tehdidi barındıran, abartısız düzinelerce olay var. Dahası olay sadece Amerika'dan ibaret değil Hindistan ve Pakistan birçok kez nükleer savaşın eşiğine geldi ve sorunlar devam ediyor (Chomsky, 2013, s. 35).

Nükleer Silahlar barış ve güvenliğe yönelik insanlık tarihi açısından büyük bir tehdit oluşturduğu açıkça ortadadır. İcat edildikleri ve kullanıldıkları tarihten itibaren tüm güvenlik ölçütlerini değiştirmiş ve bu silahların ortaya çıkışından başlanarak günümüze kadar ülkeler silahlanma yarışını sürdürmüşlerdir. Yok etme gücünün ne kadar etkili olduğu yaşanan deneyimler ve etkiler sonucu ortaya çıksa da ülkeler caydırıcılık etkisinden dolayı ve güvenlik tehditlerinden dolayı nükleer silahların üretimini artırmış ve buda silahlanmanın tüm dünya açısından ne kadar tehlikeli bir durum olduğunu gözler önüne sermektedir. Devletler dış politikalarında güvenlikleri için nükleer silah üretiminin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda yalnız büyük devletlerin değil küçük ölçekli devletlerinde nükleer silah elde etme çabası içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum insanlar için tehlike çanlarının çaldığının açık göstergesidir. Nükleer silahı elinde bulunduran ülkeler aralarında sorun yaşadıkları ülkeye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmak isteyebilir.

Nükleer Silahlar hakkındaki bilgilerin bu kadar yayılması sadece devletlerin değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerin de bu bilgiler ışığında kullanımını olağanlaştırmıştır. Böyle bir risk olduğu durumda devlet dışı aktörlerin bu silahları herhangi bir ülkeye karşı kullanması uluslararası arenayı çıkmaz bir yolla sokmaktadır. Bu silahlar terör örgütlerinin eline geçtiği takdirde karşı misilleme hangi devlete yapılacaktır? Teröristlere mi yoksa teröristlerin içinde yaşadığı toprak parçasına mı? Böyle bir durumda ise aktör devlet olmadığı için misillemeye konu olacak bir toprağı veya bölgesi olmayacaktır. Bu durumdaki bir aktörün nasıl caydırılacağı çözümsüz bir soru olarak ulusal güvenlik yetkilerinin önünde durmaktadır.

Bu bağlamda, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi çabaları önem kazanmaktadır. Son yıllarda tüm bu çabalara rağmen nükleer kulübü oluşturan ülkelerin dışındaki diğer ülkelerin de nükleerleşmeye çalıştıkları gözlemlenmektedir. Özellikle yoğun güvensizlik algılayan ve uluslararası toplumla "çözümsüz" sorunları olan ülkelerin nükleer silahlanma ile nükleer caydırıcılık kazanmak istedikleri bilinmektedir. Uluslararası ilişkiler kuramları, bir devlet için en önemli değer ülkenin bekası olduğunu ve devletlerin kendi güvenliklerini ve bekalarını sağlamak için tedbirler aldıklarını öngörmektedir. Silahlanma politikaları bu bağlamda dikkati çekmektedir. Nükleer silahlanma politikaları ise silahlanmanın en üst aşaması olup ancak sınırlı sayıda devletin ulaşabildiği bir imkândır. Nükleer silahlanma söz konusu devletin yer aldığı bölgede güç dengesizliklerine ve istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Sistemin zorlaması ile bölgede bir nükleer silahlanma yarışının başlaması da mümkün görülmektedir. Öte yandan nükleer silahların yayılması bir bütün olarak dünya devletler sistemini istikrarsızlığa sürükleyen bir gelişme olarak düşünülmektedir (Doğan, 2012, s. 101).

Artık nükleer silahlanmanın tarihe karışması zorunlu hale gelmiştir. Hükümetler bir araya gelerek nükleer malzemelerin yasadışı ticaretine temelli son vermek zorundalar. Bunun içinde devletler uluslararası ilişkilerindeki problemleri çözmek için savaş yerine Bunlar, sorunlara diplomatik çözüm bulmak adına uluslararası örgütler, uluslararası hukuk, uluslararası öneme sahip bireyler (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri gibi) ya da sivil toplum kuruluşları gibi diğer enstrümanlara başvurabilirler.

Sonuç olarak, nükleer silah elde etmeye çalışan ülkelerin bu çabaları ne siyasal olarak ne de hukuksal olarak haklı görülebilir. Ancak, bu çabaların halen devam ediyor olmasında, hem Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Sözleşmesi'nin yarattığı dengesizlik hem de nükleer güç sahibi ülkelerin ellerindeki bu silahları tamamen yok etmemesinin büyük rolü unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Alper, G. (2011). "Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türk Dış Politikasına Yansımaları". Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Altiner, S. (2009). Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 7.baskı, Bursa.

Ay, D. (2006). "Kitle İmha Silahları (Radyoaktif, Biyolojik ve Kimyasal) ve Alınacak Tedbirler". Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze.

Bıyıklı, M. (2012). Türkiye'nin İttifak Politikası Ve Katıldığı Uluslararası Güvenlik İttifakları (1928-938). *Yeni Fikir Dergisi*, Sayı 9.

Bilge, S. (1945). Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme". *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 4.

Cevzilliler, E. & Öncü, A.S. (2015). Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir Adım: *Locarno Konferansı*, sbe.giresun.edu.tr/fileadmin/user...7.../Birinci_Dunya_Savasi.pdf, (09,06,2015).

Dağcı, K. (2007). Atilla Sandıklı (Ed.), *Satranç Tahtasında İran "Nükleer Program"*. Tasam yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Denk, E. (2011). "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, Sayı 3.

Doğan N. (2004). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem, Nato'nun Rolü ve Türkiye'nin Stratejik Konumu. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, KTMÜ Yayınları: 53, Süreli Yayınlar Dizisi: 14, Sayı: 10, Bişkek.

Doğan, Ş. (2012). İran'ın Nükleer Programı Ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Ekber K.H. (2012). "Kitle İmha Silahları Bağlamında Ortadoğu: Sorunlar ve Beklentiler", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Elik, S. (2013). "Nükleer Teknoloji ve Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu Ekseninde Türkiye-İran İlişkilerine Sistematik Bir Yaklaşım 1945-2013". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi /Journal of Turkish World Studies*, XIII/2.

Fındık, İ. (2012). "Kitle İmha Silahları Terörizmi ve Caydırıcılık Stratejisinin Kitle İmha Silahları Terörizmine Uygulanabilirliği". Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Hakkı, M. (1993). Çağdaş Dünya Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Cenevre_Protokol%C3%BC

http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahlı_Catısma_Hukuku/

http://www.turkcebilgi.com/locarno_antla%C5%9Fmas%C4%B1

Ismakhanbetova, A. (2013). Orta Asya Bölgesinde Nükleer Silahsızlanma: Kazakistan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İşbilen, E. (2009). *Nükleer Satranç*, Ozan Yayıncılık, İstanbul.

Karabulut, N. (2007). İki Genel Savaş Arası Dönemde Silahsızlanma Konferansları ve Türkiye (1923-1939). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kılıç, H. (2007). İbrahim Günel, Nükleer Santraller ve Nükleer Güvenlik.

http://www.emo.org.tr/ekler/41620f0f3d14e6b_ek.doc (28.05.2015)

Kılıçkaya, A. (2010). Silahsızlanmanın Uzaya Etkisi ve Uzay Güvenliği. Havacılık ve Uzay Teknolojileri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Levent, S. (2009). Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi Türk basınında Japonya (1933–939). Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

mebk12.meb.gov.tr/meb.../24082047_uluslararasılikilerdersnotu.pdf (15.05.2015)

Oğuz, Ş. (2014). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO'nun Nükleer Silah Politikasının Uluslararası Güvenliğe Etkileri Ve Türkiye”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Bulgular, Belgeler (1919-1980), Yorumlar*, İletişim Yayınları, Cilt 1, 6.Baskı.

Özdemir, A. (2013). “Uluslararası Sistemdeki Etkin Aktörlerin İran'ın Nükleer Programına Yaklaşımları”. Harp Akademileri Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Özgür, S. (2006). *Geleceğe Yönelen Tehdit? Kitle İmha Silahları*, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Reshetnikova, V. (2008). “1960'lardan Bu Yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 6.

Usta, E.Y. (2010) Start Öncesi Ve Sonrası Nükleer Durum-1,05.05.2010,<http://tr.caspianweekly.org/genc-dusunce/86-genc-dusunce/1728-start-oencesi-ve-sonras-nuekleer-durum-1.html>,(20.05.2015)